

Nr 1**Lagutskottets betänkande i anledning av motion om ersättning ur dödsbo för viss vård.****Motionsyrkandet**

I motionen 1971: 651 av herr *Börjesson* i Falköping hemställs »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning och förslag rörande sådana lagbestämmelser, att person – husföreståndarinna eller hemmavarande barn – som utan lön eller med ringa lön under längre tid haft vårdnaden om åldring eller sjuk person, vid den vårdades bortgång ur boets behållning tillförsäkras skälig ersättning för det utförda arbetet».

Nuvarande förhållanden

Det torde ej vara ovanligt att hushållerskor, hemmadöttrar och andra personer i liknande ställning arbetar i hemvårdande uppgifter utan att för dem bevisligen föreligger något tjänsteavtal, som reglerar löneförhöjningar och dylikt. Någon lagbestämd rätt finns ej för dem att i efterhand erhålla kontant ersättning utöver det underhåll i form av bostad, mat, fickpengar m. m., som må ha utgått. Lönekrav av nu avsedd art föreligger emellertid ej sällan till domstolarnas prövning. Nuvarande praxis härvidlag torde innebära att huvudsakligen kontraktsrättsliga synpunkter anlägges, dvs. att domstolarna i första hand ingår på en bedömning av vad parterna kan antagas ha avsett skola gälla dem emellan. Det blir således av betydelse om vederbörande förlitat sig på en utfästelse om framtida ersättning. Härvid kan det förhålla sig så att arbetstagaren avstått från att begära kontant lön just emedan arbetsgivaren förespeglat henne att hon i framtiden skulle få ersättning genom att bli ihågkommen i testamente eller på annat sätt. Att den arbetande haft ställning som tjänare och att arbetet varit omfattande och nyttobringande kan vara indicier på att det varit i förväntan på framtida gottgörelse som hon avstått från att fordra kontant lön. Ställning som familjemedlem, släktskap med den, för vilken arbetet utförts, egna förmögenhetstillgångar och frihet att disponera över en del av sin arbetskraft, är omständigheter som kan föranleda att arbetstagaren ej får rätt till ersättning. Om ett lönekrav av det nu berörda slaget framställs först i anslutning till arbetsgivarens frånfälle, blir hans dödsbo arbetstagarens

motpart. Fastställs rätt till lön, vare sig det nu sker genom domstols dom eller genom uppgörelse utanför rätta, skall lönebeloppet i princip utbetalas innan boet skiftas.

Motionen

Motionären framhåller inledningsvis att de s. k. hemmadöttrarnas otrygga ekonomiska ställning påtalats vid olika tillfällen utan att riksdagsbehandlingen lett till någon positiv lösning av frågan. Han pekar på att det inte finns någon lag som direkt tillgodoser denna kategori arbetstagare samt erinrar om att hembiträdeslagen av den 30 juni 1944 uttryckligen undantar »hushållerska eller annan, som självständigt sköter hemmet i husmoders ställe», från det skydd och den trygghet lagen avser ge en viss grupp arbetstagare. (Det må framhållas att lagen om arbetstid m. m. i husligt arbete, som träder i kraft den 1 juli 1971, är tillämplig på arbete som arbetstagare utför i arbetsgivarens hushåll. Lagen gäller dock inte om arbetstagaren är medlem av arbetsgivarens familj.)

Det finns, fortsätter motionären, ett stort antal kvinnor som trätt till i husmors ställe och under en lång följd av år med ansvar och kunnighet handlagt skötseln av hemmet mot endast fritt vivre och i vissa undantagsfall en ringa kontant ersättning. I många fall har husfadern – änke- man, fränskild eller ungarl – låtit vederbörande förstå att hon vid hans bortgång skulle bli rikligt ihågkommen. När det sedan visar sig att testamente inte upprättats eller att annat skriftligt stöd finns för utlovad gottgörelse kan hon självfallet inte uppvisa något bevis för att grunda ett berättigat anspråk på. Tyvärr, tillägger motionären, händer det också att arvingarna vägrar godkänna anspråk från husföreståndarinnas sida på skälig lön även om den skulle begränsa sig till endast några år.

Motionären pekar på att det finns möjlighet att driva ärendet till process. Med hänsyn till att utgången är synnerligen oviss och också psykiskt påfrestande avstår emellertid husföreståndarinnan enligt motionären från alla anspråk eller nöjer sig med en eventuell »nådegåva» från arvingars sida.

Enligt motionärens mening är dessa brister i lagstiftningen av så allvarlig karaktär att de snarast bör elimineras. Detta säges knappast kunna ske med hänvisning till att frågan löses med regelrätt anställningsavtal från fall till fall. Enligt motionären bekräftar erfarenheterna att ett sådant resonemang är ett rent önsketänkande. Vid en husmors bortgång träder någon – ofta inom den närstående släkten eller bekantskapskretsen – till utan att man vid det tillfället upprättar något direkt avtal om löneförmåner. I en trängd situation vill vederbörande hushållerska inte heller göra anspråk i den riktningen. Och så fortsätter hon sitt uppoffrande arbete år efter år.

Motionären framhåller att förhållandet i många fall är enahanda när

det gäller hemmavarande döttrar. En eller ett par stannar kvar i hemmet för att hålla ihop det hela. Oftast har de hemmavarande då avstått från både utbildning och förvärvsarbete för att helt ägna sig åt sina gamla föräldrar under deras ålderdom.

Motionären anser att man antingen genom tillägg i ärvdabalken eller på annat sätt måste bereda denna kategori enskilda arbetstagare samma rättigheter och trygghet som lagstiftningen numera erbjuder övriga arbetstagare. Förslagsvis anser han att följande tillägg i ärvdabalken kunde ge det åsyftade resultatet: »Har familjemedlem, hushållerska eller annan den avlidne närstående person under en tid av minst ett år utfört arbete för den avlidnes räkning utan att därmed erhålla skäligen ersättning för sitt arbete, må vederbörande av boets behållning innan skifte fördragits erhålla skäligen ersättning för utfört arbete.» När det gäller begreppet »skäligen ersättning» bör hänsyn tas till i orten gängse belopp såvitt viss reducering inte uppenbarligen föranleds av speciella omständigheter, underårighet eller dylikt, anför motionären avslutningsvis.

Socialpolitiska kommittén m. m.

Socialpolitiska kommittén redovisade i september 1962 (stencil 1963: 2 socialdep.) vissa undersökningar rörande frågan om stödåtgärder till de s. k. hemmadöttrarna, vilka torde utgöra en betydande del i den personkrets motionerna avser. Uppdraget gällde en kartläggning av föreliggande behov och förslag till eventuellt erforderliga åtgärder. Kommittén tillställde varje kommun frågeformulär angående antalet hemmadöttrar i kommunen och deras situation. Svar inkom från 75 procent av kommunerna. Dessa svar utvisade att antalet ensamställda f. d. hemmadöttrar – ogifta kvinnor som huvudsakligen vårdat föräldrar eller anhöriga – med försörjningssvårigheter uppgick till 1 581. Av dessa bodde tre fjärdedelar i landskommuner. Utredningen visade vidare att av de f. d. hemmadöttrarna hade 512 förtidspension. Antalet redovisade aktiva hemmadöttrar uppgick till 2 495. Även om kommunen inte redovisat samtliga fall så ansåg kommittén det tydligt att antalet f. d. hemmadöttrar med försörjningssvårigheter är litet. I flertalet kommuner fanns inget eller endast något enstaka fall. De personer det gällde representerade inte en kategori, som gick att avgränsa och beskriva i enkla termer. Flertalet hade nedsatt arbets- och försörjningsförmåga, men åtskilliga av dem som kommit med i undersökningen hade förvärvsarbete eller hade haft det för inte länge sedan.

De ensamställda f. d. hemmadöttrarna bestod enligt kommittén av i hög grad individuellt betonade fall, som vart och ett krävde särskild behandling. De problem, som undersökningen pekade på, var inte alltid ekonomiska eller av enbart ekonomisk natur. De åtgärder som påkallades avsåg arbetsanskaffning, medicinsk vård och behandling, arbetsvård eller annan form av rehabilitering, ekonomisk hjälp och personlig råd-

givning. Kommittén betonade vidare att det behövdes upplysning och aktiv personlig medverkan från kommunernas sida, med andra ord en allmän kurativ verksamhet. Kommunala förtroendemän och tjänstemän hade en stor uppgift att fylla på detta område.

Det framhölls också att den kraftiga utbyggnaden av den allmänna arbetsförmedlingen och arbetsvården skett bl. a. med tanke på den typ av problem som f. d. hemmadöttrar representerar. Inom ramen för arbetsmarknadsverkets ansträngningar att bistå äldre kvinnor att finna en väg till – eller tillbaka till – arbetsmarknaden borde enligt kommittén många av de aktuella problemen kunna finna en lösning.

Kommittén diskuterade också frågan om generösare grunder vid bedömning av rätten till förtidspension till hemmadöttrar och fann därvid att de hjälpbehov, som kan föreligga för f. d. hemmadöttrar, inte lämpligen bör tillgodoses genom särskilda bestämmelser i lagen om allmän försäkring. Denna lag avsåg i princip att bereda medborgarna ekonomiskt skydd efter generella bedömningsgrunder.

I anledning av kommitténs förslag utfärdade *Kungl. Maj:t* år 1963 ett *circulär* (SFS 1963: 698), vari anfördes:

Kungl. Maj:t vill härmed göra socialnämnderna och arbetsförmedlingsorganen uppmärksamma på vad socialpolitiska kommittén anfört och framhålla vikten av att de aktivt medverka för att hjälpa ifrågavarande hemmadöttrar, särskilt i det läge som uppstår då hemmadötrarnas vårduppgift bortfaller exempelvis till följd av att den vårdade personen intages på vårdinrättning eller avlider. Det åligger socialstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen att meddela de råd och anvisningar som må finnas erforderliga för ändamålet.

Tidigare riksdagsbehandling

Vid 1964 års riksdag väcktes en motion (II: 29) i samma ämne som det nu ifrågavarande. Första lagutskottet hemställde i sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 18) att motionen icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. I utlåtandet anförde utskottet bl. a. följande.

Det syfte som uppbär motionen är synnerligen behjärtansvärt. Det föreligger emellertid enligt utskottets mening orsak till stor tvekan om huruvida de orättvisor, varpå motionärerna velat fästa uppmärksamheten, kan motverkas genom lagstiftning. De svårigheter, som härvidlag anmäler sig, beror främst på att förhållandena kan vara så olikartade i skilda fall, som avses i motionen, att dessa knappast är ägnade för enhetlig reglering. En husföreståndarinnas arbete kan sålunda ha varit mer eller mindre omfattande och behövt, arbetsinsatsen kan ha betingats av särskilda personliga skäl, den försörjning i form av bostad, mat, fickpengar, resor m. m., som må ha utgått, kan ha varit av bättre eller sämre beskaffenhet, den arbetande kan ha haft en god egen ekonomi eller hon kan vara berättigad till arv eller testamente efter den avlidne.

Till nämnda svårigheter kommer vissa betänkligheter med avseende på verkningarna av en lagreglering. Ett önskemål vore ju att en sådan

kunde förebygga processer och tvister i annan form rörande i efterhand framställda löneanspråk. Nuvarande rättstillämpning innebär att man vid bedömningen av sådana tvister varom nu är fråga söker fastställa vad som varit underförstått eller eljest avsett i lönefrågan. Den arbetande kan ha framgång med sitt anspråk, om hon lyckas göra troligt att framtida ersättning varit avsedd. Den tänkta lagstiftningen torde emellertid få konstrueras så, att den icke medgav ersättning i de fall, där avsikten varit att ersättning ej skulle utgå. Bevisläget skulle på detta sätt kunna förskjutas till den arbetandes fördel. Möjligheterna till tvist skulle dock icke på något avgörande sätt begränsas. Särskilt spörsmålet om vad som skulle anses vara skälig ersättning kvarstod under alla förhållanden som anledning till stridigheter. Vidare må anmärkas, att det genom motionen framlagda förslaget till synes alltför mycket tar sikte på den speciella situationen vid dödsfall. Praktiskt sett är det naturligt att ersättningsanspråken aktualiseras vid dödsfall, men från rättslig synpunkt måste det te sig något egendomligt om motsvarande lönekrav skulle förbli mindre gynnade i annat sammanhang, där de kan vara lika berättigade.

Vid övervägande av huvudsakligen de synpunkter som nu anförts, har utskottet kommit till den bestämda uppfattningen att det av motionärerna upptagna problemet icke lämpar sig för att lösas genom lagstiftningsåtgärder. Problemet torde därför även i fortsättningen få vara överlämnat åt rättspraxis. Såsom motionärerna antytt skulle naturligtvis den bästa lösningen vara att regelrätta anställningsavtal blev allmänt förekommande. Det synes måhända alltför optimistiskt att räkna med en snabb utveckling i sådan riktning. Det kan dock antagas att ett modernare betraktelsesätt, understött av sådana faktorer som ATP-systemet, skall medföra ökad insikt om betydelsen av att arbetsgivare och arbetstagare inbördes klargör, vad som skall gälla dem emellan beträffande lön och andra anställningsvillkor. Oavsett om ett sådant antagande har fog för sig, är det tydligt att statsmakterna även fortsättningsvis måste ha uppmärksamheten fäst på behovet av social omvårdnad för de relativt ogynnsamt ställda persongrupper, varom i ärendet är fråga.

I motioner (I: 11 och II: 21) till 1966 års riksdag togs spörsmålet upp ånyo. Första lagutskottet hänvisade till sina uttalanden i ämnet vid 1964 års riksdag och framhöll att därefter icke inträffat något som kunde sägas ha löst frågan. Ett steg mot förbättring hade emellertid tagits genom 1964 års riksdagsbeslut om statsbidrag till kommunernas kostnader för hemhjälp, vilket underlättat för kommunerna att lämna ersättning åt vårdare av gammal eller handikappad anförvant och fick antas ha förbättrat ifrågavarande grupps förhållanden. Utskottet vidhöll uppfattningen att det i motionerna aktualiserade problemet ej borde lösas genom lagstiftning och kunde därför ej biträda motionärernas hemställan. Utskottet uttalade emellertid sin oreserverade anslutning till motionernas syfte och underströk angelägenheten av att speciellt i ömmande fall statsmakterna genom ytterligare åtgärder i annan ordning än lagstiftningsvägen sökte tillgodose ifrågavarande, för såväl den enskilde som samhället, värdefulla grupps intressen.

Vid 1969 års riksdag prövades åter frågan med anledning av motio-

ner i ämnet (I: 748 och II: 854). I sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 17) anförde första lagutskottet att det inte funnit anledning att frångå sin tidigare uppfattning rörande dessa spörsmål. Enligt utskottet skulle för övrigt den av motionärerna föreslagna rätten till gottgörelse ur kvarlåtenskapen i ett mycket stort antal fall vara av föga värde. Utskottet anförde vidare att det också måste beaktas att problemen för ifrågasvarande kategori ingalunda alltid är av ekonomisk natur. De åtgärder som påkallas kunde, som socialpolitiska kommittén närmare utvecklat i fråga om hemmadöttrarna, avse arbetsanskaffning, medicinsk vård och behandling, arbetsvård eller annan form av rehabilitering, personlig rådgivning eller allmänt kurativa insatser. Lösningen av dessa ofta trängande hjälpbehov kunde således sökas på olika vägar. Därvid borde i enlighet med vad riksdagen i andra sammanhang uttalat i första hand prövas de möjligheter som arbetsmarknadspolitiken erbjuder. Utskottet erinrade härvidlag om det år 1963 utfärdade cirkuläret till socialnämnderna och arbetsförmedlingsorganen, vari Kungl. Maj:t understrukt vikten av att nämnda myndigheter aktivt medverkar för att bistå de s. k. hemmadöttrarna, särskilt i fall då deras vårduppgift bortfaller till följd av att den vårdade personen intas på vårdinrättning eller avlider. Verksamheten skall avse sådana åtgärder som förmedling av arbetsställning, vidareutbildning, omskolning och arbetsvård i olika former. I anslutning härtill erinrade utskottet också om att statsbidrag sedan några år tillbaka utgår till den sociala hemhjälpen, något som underlättat för kommunerna att lämna ersättning åt vårdare i enskilt hem av åldringar eller handikappade. Härjämte upplyste utskottet om att ifrågasvarande grupps trygghetsproblem vid arbetslöshet prövas av den år 1966 tillsatta utredningen om kontant stöd vid arbetslöshet (KSA-utredningen).

Enligt vad utskottet inhämtat kommer KSA-utredningen att avlämna betänkande under första halvåret 1971.

Här må även nämnas att riksdagen under de senaste tio åren vid ett stort antal tillfällen behandlat motioner, som från andra utgångspunkter rört hemmadöttrarnas situation. Fråga har bl. a. varit om införande av rätt till förtidspension, särskilda förmåner inom den allmänna pensioneringen och utsträckande av arbetslöshetsskyddet. På förslag av andra lagutskottet har riksdagen regelmässigt tagit avstånd från förslag om en särbehandling av hemmadöttrarna i fråga om rätten till förtidspension eller förmåner enligt den allmänna pensioneringen. För att komma till rätta med hemmadöttrarnas försörjningsproblem borde man i stället i första hand pröva de möjligheter som arbetsmarknadspolitiken erbjuder. (Se *andra lagutskottets utlåtanden* 1966: 35, 1967: 59, 1968: 26, 28 och 1970: 23.)

I 1970 års utlåtande erinrade andra lagutskottet om att det förslag till vidgad förtidspensionering som lagts fram för riksdagen genom proposition 1970: 66 kan få betydelse efter prövning i varje enskilt fall för

åtskilliga av de kvinnor som motionärerna åsyftat. (Förslaget antogs sedermera av riksdagen, 2 LU 1970: 34 och rskr. nr 232.) Enligt de nya bestämmelserna, som trätt i kraft den 1 juli 1970, gäller vidgade möjligheter för *äldre förvärvsarbetande* att erhålla förtidspension i form av folkpension och ATP. Aldersförändringar skall, även om sjukdom i egentlig mening inte föreligger, kunna utgöra grund för förtidspension om tillgång till arbete inte finns som är lämpligt med hänsyn till den försäkrades fysiska och psykiska kondition. Över huvud taget skall större hänsyn tas till svårigheterna att på grund av läget på arbetsmarknaden bereda äldre personer lämpligt arbete. Vidare efterges skyldigheten att gå igenom omskolning liksom kravet på försök till arbetsplacering. De personer som i främsta rummet berörs är dels sådana som inte längre orkar med sitt arbete, dels sådana som genom företagsnedläggelse mist sitt arbete. Som äldre skall i princip räknas personer som fyllt 63 år, men denna gräns skall betraktas som en riktpunkt till ledning för tillämpningen, och undantag skall kunna göras. En viss uppmjukning har vidare genomförts i *kraven för rätt till förtidspension oberoende av ålder*. Sålunda skall inte endast i orter med odifferentierat näringsliv utan även i orter med differentierat näringsliv hänsyn tas till svårigheterna för medicinskt handikappade att få arbete. Om försök har gjorts med arbetsplacering under en tid av högst ett till två år utan att den handikappade kunnat beredas arbete, skall hans arbetsförmåga betraktas som fiktiv och förtidspension kunna beviljas honom med bortseende från den kvarvarande arbetsförmågan. – En viss uppmjukning har också genomförts av invaliditetsbedömningen beträffande handikappade husmödrar. Ökad hänsyn skall sålunda tas till om och i vad mån en sådan husmoder skulle kunna utföra något förvärvsarbete utom hemmet.

Utskottet

I motionen begärs utredning och förslag om lagfäst rätt för husföreståndarinna, hemmavarande barn eller annan i liknande ställning, som utan lön eller mot ringa ersättning under längre tid haft vårdnaden om åldring eller sjuk person, att vid den vårdades bortgång få ersättning ur kvarlåtenskapen för sitt arbete.

Den kategori, som motionären avser, utgör inte någon enhetlig eller klart avgränsbar grupp. Det kan vara vuxna barn som bott kvar hemma eller kvinnor som trätt i husmors ställe och under äktenskapsliknande former handhaft skötseln av hemmet. Förhållandena kan också inom varje sådan grupp vara helt olikartade, bl. a. med avseende på arbetsinsatsens omfattning, ersättning, arbetsgivarens och arbetstagarens ekonomi, de personliga relationerna mellan dessa samt beträffande arbetstagarens rätt till kvarlåtenskap efter den avlidne.

Spörsmålet om tillgodoseende av nu ifrågakvarande grupp genom

civilrättslig lagstiftning har, såsom framgår av den föregående redogörelsen, med anledning av motioner behandlats vid 1964, 1966 och 1969 års riksdagar. Första lagutskottet har därvid i utlåtanden, som godkänts av riksdagen, funnit motionernas syfte synnerligen behjärtansvärt men ansett att problemet icke borde lösas lagstiftningsvägen. Till stöd härför har bl. a. anförts att förhållandena kan vara så olika i skilda fall att de knappast är lägnade för enhetlig reglering ävensom att möjligheterna till tvist inte på något avgörande sätt skulle begränsas genom den föreslagna lagstiftningen.

Lagutskottet finner ej anledning att frångå den bedömning av frågan som hittills gjorts. Utskottet kan således inte biträda motionärens yttrande om civilrättslig lagstiftning för att tillgodose ifrågavarande grupps intressen. Utskottet vill dock, liksom tidigare första lagutskottet, framhålla det stora värdet, såväl för den enskilde som för samhället, av ifrågavarande personers arbete. Det är därför angeläget att deras intressen tillgodoses genom andra åtgärder från samhällets sida. Självfallet är det av stor betydelse att regelrätta anställningsavtal upprättas. Härvid torde socialnämnderna i viss utsträckning kunna medverka. I detta sammanhang må även erinras om att statsbidrag sedan några år tillbaka utgår till den sociala hemhjälpen, något som underlättar för kommunerna att lämna ersättning åt vårdare i enskilt hem av åldringar eller handikappade. Svårigheterna för ifrågavarande grupp blir naturligtvis mest framträdande när den vårdade avlider eller intas på vårdinrättning, och problemen är då inte bara av ekonomisk natur. De åtgärder som påkallas kan avse arbetsanskaffning, medicinsk vård och behandling, arbetsvård eller annan form av rehabilitering, personlig rådgivning eller allmänt kurativa insatser. Lösningen av dessa ofta trängande hjälpbehov kan således sökas på olika vägar. Därvid synes, i enlighet med vad riksdagen i andra sammanhang uttalat, i första hand böra prövas de möjligheter som arbetsmarknadspolitiken erbjuder, såsom förmedling av arbetsanställning, vidareutbildning, omskolning och arbetsvård i olika former. Utan tvivel är det dock så att åtskilliga av de personer, varom är fråga, nått sådan ålder att dylika åtgärder framstår som orealistiska. För dessa personer kan emellertid de vidgade möjligheter till förtidspensionering, som 1970 års riksdag fattat beslut om, efter prövning i enskilt fall, komma att erbjuda en godtagbar lösning.

Avslutningsvis må upplysas om att den år 1966 tillsatta utredningen om kontant stöd vid arbetslöshet (KSA-utredningen), som bl. a. prövar ifrågavarande grupps trygghetsproblem vid arbetslöshet, väntas avge betänkande under första halvåret av år 1971.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa
att motionen 1971: 651 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 2 mars 1971

På lagutskottets vägnar
DANIEL WIKLUND

Vid detta ärendes behandling har närvarit:

herrar Wiklund i Stockholm (fp), Svedberg (s), Sundelin (s), Svanström (c), fröken Anderson i Lerum (s), herr Lidgard (m)*, fru Asbrink (s), herrar Sjöholm (fp)*, Winberg (m), Andersson i Södertälje (s), fru Jonäng (c), herrar Israelsson (vpk), Olsson i Timrå (s), fru Olsson i Helsingborg (c) och fru Nilsson i Sunne (s)*.

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

Särskilt yttrande

av herr *Svanström* (cp) och fru *Jonäng* (cp).

Den i motionerna aktualiserade frågan gäller icke i första hand ett socialt stöd till de ifrågavarande kategorierna utan frågan, om man med lagstiftningens hjälp skulle kunna förhjälpa dem till skälig ersättning för utfört arbete i sådana fall, då medel härför faktiskt står till förfogande. Vi är ense med utskottet om att betydande svårigheter föreligger för en samlad lösning av de föreliggande problemen genom lagstiftningsåtgärder men vill ändå inte anse det uteslutet att man genom åtgärder inom det ena eller andra rättsområdet skulle kunna förbättra vederbörandes rättsliga situation och därigenom åstadkomma åtminstone en dellösning. Även om tillräckliga skäl inte föreligger att nu begära en särskild utredning av frågekomplexet vill vi framhålla, att det bör uppmärksammas då en översyn av något av de berörda rättsområdena blir aktuell.

